

9.8.2005

275/4/04

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Kristian Holman

VÄKIVALTARIKOKSEN ESITUTKINNAN LOPETTAMINEN

1

KANTELU

Kantelija arvosteli eduskunnan oikeusasiamiehelle 30.1. ja 17.2.2004 osoittamissaan kirjeissä Joensuun kihlakunnan poliisiviranomaisten menettelyä esitutkinnan toimittamista ja päättämistä koskevassa asiassa.

Kantelija kertoi tehneensä 6.10.1999 rikosilmoituksen häneen kohdistuneista rikoksista. Asiassa suoritettu esitutkinta päätettiin 25.2.2000 sillä perusteella, että rikokset katsottiin asianomistajarikoksiksi, joiden asianomistajalla (kantelija) ei ollut asiassa vaatimuksia.

Kirjoituksissaan eduskunnan oikeusasiamiehelle kantelija arvosteli toimitettua esitutkinta a ja sen päätöstä seuraavasti :

1. Rikosilmoituksessa kuvatut teot eivät olleet kantelijan mukaan lieviksi katsottavia, toisin kuin poliisin tekemästä esitutkinnan päätöksestä ilmenee.
2. Kantelijalle ei ilmoitettu esitutkinnan päättämisestä kirjallisesti.

- - -

3

RATKAISU

3.1

Tapahtumat pääpiirteittäin

Asiakirjoista saatavan selvityksen mukaan kantelija oli joutunut silloisen miesystävänsä pahoinpitelemäksi sekä suljettuun tilaan lukitsemaksi. Nämä seikat on tuotu esille kantelijan 6.10.1999 poliisille tekemässä rikosilmoituksessa - - -.

Esitutkinta-aineistosta käy kantelijan kertomana ilmi, että häntä oli mm. revitty hiuksista ja hänen päätänsä oli hakattu kahteen eri otteeseen lattiaan ja sängynkaiteeseen sekä kivikkoiseen maahan. Lisäksi hänet oli lukittu suljettuun tilaan noin 10 tunnin ajaksi. Kantelija oli käynyt saamiensa vammojen johdosta terveyskeskuksessa, josta saadun lausunnon mukaan kantelijalla oli havaittavissa hänen kertomukseensa sopivia pinnallisia vammoja, mm.

turvotusta otsalla sekä mustelma oikeassa poskipäässä. Vammat tulisivat paranemaan kahden viikon sisällä arpia tai muuta haittaa jättämättä.

Asian tutkinnanjohtajana toiminut komisario oli päättänyt asian esitutinnan sillä perusteella, että asianomistaja (kantelija) oli kirjallisesti peruuttanut vaatimuksensa asiassa. Esitutinnan päätöksessä mainitaan, että rikosilmoituksesta ilmeneviä tekoja on pidetty asianomistajarikoksina. Rikosilmoitukseen oli kirjattu rikosnimikkeiksi kantelijan kertoman perusteella mm. lievä pahoinpitely ja tuottamuksellinen vapaudenriisto.

Kantelija on eduskunnan oikeusasiamiehelle osoittamassaan kantelussa kertonut, että rikoksesta epäilty henkilö oli uhkailemalla pakottanut hänet peruuttamaan rangaistusvaatimuksensa.

3.2

Esitutkintapäätöksen oikeudellinen arviointi

Esitutkinnassa tuli ensi sijassa pohdittavaksi, täyttikö teko pahoinpitelyn (rikoslain 21 luvun 5 §) vai lievän pahoinpitelyn (rikoslain 21 luvun 7 §) tunnusmerkistön. Pahoinpitely on virallisen syytteen alainen rikos ja lievä pahoinpitely ns. asianomistajarikos. Sama eroavaisuus on myös vapaudenriiston ja tuottamuksellisen vapaudenriiston syyteoikeudessa.

Asianomistajarikoksella tarkoitetaan rikosta, josta syyttäjä ei nosta syytettä, ellei asianomistaja vaadi syytteen nostamista. Esitutkinta toimitetaan asianomistajarikoksessa vain, jos asianomistaja on ilmoittanut esitutkintaviranomaiselle vaativansa rikokseen syyllistyneelle rangaistusta. Jos asianomistaja peruuttaa rangaistusvaatimuksensa, esitutkinta on lopetettava. Lisäksi on huomattava, että rikosnimikkeen muuttuminen esitutkinnassa saatujen tietojen karttuessa on mahdollista. Esitutkinnassa voi myös käydä, ettei asiassa ole enää lainkaan syytä epäillä rikosta tapahtuneen.

Arvioin seuraavassa ensiksi pahoinpitelyn ja lievän pahoinpitelyn sekä toiseksi vapaudenriiston ja tuottamuksellisen vapaudenriiston eroavaisuuksia.

Pahoinpitelyn ja lievän pahoinpitelyn tunnusmerkistöt ovat teon kuvauksen osalta yhtäläiset. Pahoinpitelynä pidetään mm. ruumiillisen väkivallan tekemistä toiselle ja kivun aiheuttamista toiselle. Teko katsotaan lieväksi pahoinpitelyksi kokonaisarvostelun perusteella, jossa huomiota kiinnitetään mm. väkivallan, ruumiillisen koskemattomuuden loukkauksen ja terveyden vahingoittamisen vähäisyyteen. Lievinä pahoinpitelyinä voidaan siten tuomita vain tekotavaltaan verraten vähäiset rikokset, esimerkiksi tönimiset, kevyet "läimäykset" avokämmenellä ja luunapit tai vastaavat vain kipua aiheuttavat teot. Tekoa voidaan tosin pitää lievänä pahoinpitelynä silloinkin, kun siitä on aiheutunut ulkoinen vamma, mutta vähänkään pitkäaikaista paranemista vaativan vamman aiheuttaminen ei yleensä voi olla lievä pahoinpitely. Toisaalta teko voidaan tuomita pahoinpitelynä silloinkin kun teolla ei ole aiheutettu vammaa. Käsitykseni mukaan on kuitenkin selvää, että varsinkin vammautumisen kannalta kehon herkkiin osiin, erityisesti päähän, kohdistetut iskut ja muu kehon herkkiin osiin

kohdistuva voimakas ruumiillinen väkivalta, on lähtökohtaisesti arvioitava ainakin pahoinpitelyksi vammojen paranemisasteesta huolimatta.

Käsillä olevassa tapauksessa asianomistaja on esitutkinnassa kertonut teon toteuttamistapana olleen esimerkiksi hiusten repiminen ja pään hakkaaminen kivikkoiseen maahan. Asiassa ei ole tullut ilmi, että asianomistajan kertomuksen olennaista sisältöä olisi perusteita epäillä. Kerrotunlaisen menettelyn ei mielestäni voi katsoa ilmentävän väkivallan vähäisyyttä tai pitää sitä vähäisenä ruumiillisen koskemattomuuden loukkauksena. Erityisesti pahoinpitelyn toteuttamistavasta mutta myös siitä aiheutuneista vammoista kerrottu huomioon ottaen kysymyksessä olevaa pahoinpitelyä ei mielestäni voida pitää myöskään kokonaisuudessaan arvioiden lievänä, mitä pahoinpitelyn katsominen lieväksi pahoinpitelyksi edellyttää.

Vapaudenriisto on virallisen syytteen alainen rikos, kun taas tuottamuksellinen vapaudenriisto on asianomistajarikos. Tuottamuksellisen vapaudenriiston olennaisin tunnusmerkki on, että vapaudenmenetys on aiheutunut huolimattomuudesta. Tässä tapauksessa esitutkinta-aineistosta ei löydy minkäänlaisia viitteitä huolimattomuudesta, vaan esitutkintatietojen perusteella näyttää varsin kiistattomalta, että teko on tahallinen.

Asiassa kertyneen kirjalliseen esitutkinta-aineistoon perustuvan arvioni mukaan nyt kysymyksessä olevia rikoksia ei siis voida pitää sellaisina, että niiden voitaisiin katsoa olevan asianomistajarikoksia.

3.3

Asian käsittely poliisissa kantelun jälkeen

Tekemieni havaintojen johdosta pyysin Itä-Suomen lääninhallituksen poliisiosastoa selvittämään, oliko Joensuun poliisi menetellyt harkintavaltansa rajoissa päättäessään kantelijaa koskevan esitutkinnan selvityksistä ilmenevin perustein. Pyysin lääninhallitusta myös arvioimaan, artoiko asiassa tehty ratkaisu lääninhallituksen käsityksen mukaan vielä aihetta toimenpiteisiin.

Itä-Suomen lääninhallitus totesi 10.6.2004 päivätyssä lausunnossaan mm. seuraavaa: "*Tapauksessa käytettävissä olevilla tiedoilla ei ole syytä epäillä tutkinnanjohtajana toimineen tahallaan menetelleen velvoitteidensa vastaisesti tai harkintavaltansa ylittäen. Pikemminkin on ymmärrettävissä, että hän on toiminnallaan pyrkinyt myötävaikuttamaan rangaistusvaatimuksensa peruuttaneen asianomistajan tahdon toteuttamiseen päättämällä esitutkinnan. Jälkikäteen arvioiden tutkinnanjohtaja on kuitenkin tehnyt arviointivirheen rubrisoidessaan edellä käsitellyt rikokset niiden lieviksi tekemuodoiksi, jolloin esitutkinta on ollut mahdollista päättää tutkinnanjohtajan toimenpitein.*"

Lääninhallituksen lausunto sisälsi myös ilmoituksen siitä, että poliisin lääninjohto oli 10.6.2004 päivätyllä tutkintamääräyksellä määrännyt Joensuun kihlakunnan poliisilaituksen toimittamaan viipymättä esitutkinnan rikosilmoituksessa - - - mainitun, kantelijaan 23.8.1999 kohdistuneen pahoinpitelyn osalta muistuttaen puheena olevan rikoksen syyteoikeuden vanhenemisvaarasta. Lääninhallitus on

esitutkimääräyksessään pyytänyt Joensuun kihlakunnan poliisilaitosta kiinnittämään huomiota poliisin lääninjohtajan lausunnosta ilmeneviin näkökohtiin ja saattamaan ne komisarion tietoon.

Joensuun kihlakunnan poliisilaitos suoritti lääninhallituksen antaman määräyksen johdosta asiassa esitutinnan. Esitutkiminta kirjattiin poliisin rikosilmoitusjärjestelmään (uudelleen) numerolla - - -. Esitutkiminta päätettiin 26.7.2004 lähettämällä se syyttäjän harkittavaksi. Joensuun kärjäoikeus antoi asiassa 29.9.2004 tuomion, jossa esitutkinna rikoksesta epäiltynä ollut henkilö tuomittiin vankeusrangaistukseen kantelijaan 23.8.1999 kohdistamastaan pahoinpitelystä. Joensuun kärjäoikeudesta saadun tiedon mukaan kärjäoikeuden tuomiosta on valitettu Itä-Suomen hovioikeuteen, jossa asia edelleen on vireillä.

3.4

Kannanotto

Saatujen selvitysten perusteella katson, että komisariolla ei ollut esitutkinna saadun selvityksen perusteella riittäviä perusteita katsoa poliisille ilmoitettuja rikoksia lieväksi pahoinpitelyksi ja tuottamukselliseksi vapaudenriistoksi ja niiden siten olevan asianomistajarikoksia. Korostan tässä yhteydessä, että kannanottoni koskee ainoastaan poliisin esitutkinna n perusteella tekemää arviota tutkittavista rikoksista. Tuomioistuimen tehtävänä on asianmukaisen oikeudenkäynnin jälkeen päättää, mitä rikosoikeudellista arviota asiassa on pidettävä oikeana.

3.5

Esitutkinna n päättämisestä ilmoittaminen

Kantelija kertoi vastineessaan, että hänellä ei ollut tietoa häntä koskevan esitutkinna n päättämisestä ennen kuin 12.4.2004, jolloin hän oli pyydettyään saanut Joensuun kihlakunnan poliisilaitokselta esitutkinna n päättämistä koskevan kirjallisen päätöksen.

Komisario toteaa kantelun johdosta antamassaan lausunnossaan mm. seuraavaa: "*Toimin aikanaan jutussa - - - tutkinna njohtajana ja kyseiseen ilmoitukseen kirjatusta jutuista kantelija peruutti henkilökohtaisesti ja kirjallisesti rangaistusvaatimuksensa, jonka jälkeen tein 24.2.2000 liitteenä olevan esitutkinna n päätöksen asiakirjan. Kyseistä asiakirjaa en ilmeisestikään postittanut kantelijalle. Koska asiakirjoista ilmenee, että kantelija oli asioinut henkilökohtaisesti viranomaisessa, niin ilmeisesti olen katsonut hänen henkilökohtaisesti läsnä ollessaan saaneen tiedon asian ratkaisusta eli ilmeisesti olen katsonut tilanteessa esitutkinna lain 43 §:n 1 momentin 2 kohdan perusteella vielä erillisen ilmoituksen toimittamisen tarpeettomaksi. Tätä perustelen sillä, että tämän tyyppisissä tapauksissa asianomistajan kanssa henkilökohtaisesti tai puhelimitse asioidessani kerron asiakkaalle mm. ratkaisun oikeusvaikutukset (asianomistajarikoksen kohdalla tutkinna lopetetaan tähän eikä asiaa voi uudelleen ottaa tutkintaan)*".

Tapahtuma-aikana voimassa olleen esitutkintalain 43 §:n 2 momentin mukaan kun on päätetty, ettei asiaa saateta syyttäjän harkittavaksi taikka ettei esitutkintaa toimiteta tai että se keskeytetään, on tästä päätöksestä viipymättä ilmoitettava asianomistajalle ja esitutkinnassa asianosaisena kuulustelulle, jolle sitä ole pidettävä tarpeettomana.

Kyseisen lainkohdan mukaan esitutkinnan päättämisestä tai keskeyttämisestä ilmoittamista voidaan pitää pääsääntönä ja siitä poikkeaminen, ts. päättämisestä tai keskeyttämisestä ilmoittamatta jättäminen tulee aina pystyä jälkikäteen perustelemaan.

Komisario on edellä mainituin tavoin todennut selvityksessään, että hänen näkemyksensä mukaisesti kantelija on ilmeisesti saanut tiedon esitutkinnan päättämisestä komisarion ja kantelijan välillä käytyjen keskustelujen yhteydessä. Kuten selvityksestä ilmenee, ei komisariolla kuitenkaan vaikuttaisi olevan täyttä varmuutta asiasta ("ilmeisesti"), mitä voidaan sinänsä pitää ymmärrettävänä käydyistä keskustelusta kuluneeseen aikaan nähden. Saadun selvityksen valossa tällainen, ilmeisestikin suullisesti tehty ilmoitus esitutkinnan päättämisestä on ymmärrettävästi tuntunut poliisin näkökulmasta tarkasteltuna riittävältä.

Koska esitutkintalaki ei edellytä, että esitutkinnan päätös tulisi toimittaa asianomistajalle (tai muulle asianosaiselle) kirjallisessa muodossa, saatu selvitys ei riidattomasti osoita, että komisario olisi kantelijan väittämällä tavoin laiminlyönyt esitutkinnan päättämisestä ilmoittamisen. Tapaus antaa kuitenkin aiheen todeta, että kirjallinen ilmoitus olisi asian jälkikäteisen selvittämisen ja kantelijalle asiansa käsittelyvaiheista syntyneiden epäselvyyksien välttämisen kannalta ollut parempi vaihtoehto.

4

TOIMENPITEET

Perhe- ja läheisväkivalta on erityisen vakavaa ja ongelmallista rikollisuutta muun muassa siinä suhteessa, että rikoksen tekijä voi vaikuttaa rikoksen uhrin mahdollisuuteen hakea ulkopuolista apua. Sen vuoksi on tärkeää, että poliisi niissä tapauksissa, joissa väkivallan kohteeksi joutunut asianomistaja on tehnyt rikosilmoituksen, pyrkii estämään asianomistajaan kohdistuvan painostuksen vaikuttamasta asian lopputulokseen. Läheisväkivaltarikosten tutkimuksessa on melko yleistä se, että väkivallan kohteeksi joutunut myöhemmin toivoo, ettei asiaa tutkittaisikaan tai siitä nostettaisi syytettä. Poliisin tulee omia ratkaisujaan tehdessään mahdollisimman huolellisesti varmistautua siitä, että peruminen ei johdu väkivallantekijän uhkailusta. Tässä tapauksessa poliisi on jopa ollut valmis tulkitsemaan lakia selvästi kyseenalaisella tavalla tehdäkseen asian tutkinnan keskeyttämisen mahdolliseksi. Pidän tällaista menettelyä erityisen moitittavana.

Saadun selvityksen perusteella ei ole mahdollista muodostaa käsitystä siitä, kuinka uskottava asianomistajan perustelu rikosilmoituksensa perumiselle on ollut ja millä tavoin sitä on selvitetty. Asian tutkija on joka tapauksessa tavannut asianomistajan henkilökohtaisesti ja käynyt asiasta tämän kanssa keskustelun samassa yhteydessä kun rikosilmoituksen perumisesta on kirjallisesti ilmoitettu.

Tähän nähden ja huomioon ottaen myös sen, että asiassa sovelletut lainkohdat sinänsä edellyttävät soveltajaltaan tulkintaa, tyydyn eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n 1 momentin nojalla antamaan komisariolle huomautuksen hänen edellä kohdassa 3.4 selostetusta virheellisestä katsomastani menettelystä. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Samalla kiinnitän komisarion huomiota kohdassa 3.5 esittämiini näkökohtiin asianomistajalle esitutkinnassa tehtävien ilmoitusten merkityksestä.

Lähetän jäljennökset tästä päätöksestäni myös Itä-Suomen lääninhallituksen poliisiosastolle sekä Joensuun kihlakunnan poliisipäällikölle.